Euroopan unionin osarahoittama

30.5.2024

Maija Linna

kätilö (AMK), TtK,

TtM-opiskelija

Yhteenveto Niitty 2 -hankkeessa tuotettavan ohjausmateriaalin tarpeista aiemman tutkimustiedon ja Bikva-haastattelujen pohjalta

Niitty 2 – Yhdessä maahanmuuttajaperheiden sujuvan arjen puolesta -hankkeen käynnistyessä perehdyttiin aiempaan tutkimustietoon, ja aloitettiin Bikva-haastattelut hankkeen eri kohderyhmille. Tarkoituksena oli nykytilan kartoittaminen ja kokonaiskäsityksen muodostaminen maahanmuuttajien perhearjen kasvatuksellisista, sosiaalisista ja terveyteen liittyvistä tarpeista lapsen näkökulmasta. Aiheet jaoteltiin viiden eri aihealueen alle, jotka ovat varhaiskasvatus, neuvolapalvelut, suun terveydenhuolto, sosiaalipalvelut ja ravitsemus.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on usein maahanmuuttajaperheiden lasten ensimmäinen kosketus uuteen kulttuuriin, kieleen ja ihmisiin (Haanpää, 2023). Varhaiskasvatuksen arvoperustaan kuuluvia yleisperiaatteita ovat muun muassa yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä inklusiiviset periaatteet ja syrjintäkielto (Varhaiskasvatuslaki 1:3 §). Parhaimmillaan varhaiskasvatus tarjoaa perheille kiinnikepinnan, jonka avulla pääsee kiinnittymään suomalaiseen yhteiskuntaan (Turtiainen & Hiitola, 2015).

Perheet nostivat esiin yhdenvertaisuuden, suvaitsevaisuuden ja tasa-arvon teemasta suomen kielen oppimisen merkityksen, erilaisuuden hyväksymisen ja kunnioittamisen, sekä erilaisista taustoista tulevien lasten ymmärtämisen. Työntekijät painottivat kielen oppimisen tärkeyttä ja nimesivät erilaisia tapoja kommunikoida lasten kanssa yhteisen kielen vielä puuttuessa. S2-koulutusta työntekijöille pidettiin tärkeänä, mutta siihen osallistumisen koetaan olevan vielä vähäistä.

Tutkimustiedon pohjalta jäi pohdittavaksi, onko suomen kielen osaaminen toisaalta liian suuressa roolissa ja siten mahdollistamassa vanhempien eriarvoistamista ja eristämistä (Smids, 2018). Työntekijöiden näkökulmasta yhteiskuntaan integroitumisen ja kotoutumisen kannalta yhteiset tapahtumat suomalaistaustaisille ja maahanmuuttajaperheille olisivat hyviä ja verkostoitumista edistäviä tilaisuuksia, mutta näissä osallistujamäärät ovat jääneet vähäisiksi. Myös pelkästään maahanmuuttajaperheille suunnatuissa tapahtumissa on ollut työntekijöiden mukaan valitettavan vähän osallistujia.

Perheet nostivat esiin päiväkodin tarjoavan mahdollisuuksia verkostoitua suomalaisten lapsiperheiden kanssa. Ajoittain perheissä koettiin, että lasten kielitaito ei pääse optimaalisesti kehittymään, sillä maahan muuttaneet perheet sijoittuvat usein painotetusti tiettyihin päiväkoteihin. Myös työntekijöiden keskuudessa tunnistettiin tämä ilmiö. Työntekijät pitivät tärkeänä leikin ohjaamiseen panostamista, jotta kaikki lapset pääsisivät osallisiksi vertaisryhmiin, ja maahanmuuttajaperheiden verkostoitumista suomalaisten lapsiperheiden kanssa tuettaisiin.

Varhaiskasvatuslaki määrittelee varhaiskasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi antaa lapsille valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä, sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (Varhaiskasvatuslaki 1:3 §). Työntekijät pitivät tärkeänä luottamuksen rakentamista perheen kanssa, jotta yhteinen ymmärrys lapsen ja perheen tarpeista lisääntyisi ja olisi mahdollista oppia ymmärtämään eri kulttuureja puolin ja toisin. Ajoittain perheiden kanssa on eri näkemyksiä muun muassa kasvatukseen, omatoimisuuteen kannustamiseen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyen. Vanhempien voi olla vaikea ymmärtää, jos heidän tapaansa toimia ja kasvattaa on kyseenalaistettu, esimerkiksi rajojen asettamisen kohdalla. Varhaiskasvatuksen työntekijät pitivät tilanteissa hyvinä apukeinoina kieku (kieli- ja kulttuuriosaaminen) -ohjaajia sekä kuvatukea ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan osallistumista perheen kanssa työskentelyyn. Perheiden haastatteluissa nousi niin ikään tärkeänä kulttuurierojen ymmärtäminen ja perheiden ohjaaminen luotettavan tiedon äärelle, sillä joskus väärä tieto leviää yhteisöissä ja tiedonlähteet saattavat olla epäluotettavia, mitkä johtavat väärinkäsityksiin varhaiskasvatuksessa.

Vuorovaikutustaitojen tukeminen, lapsen ja perheiden osallisuus sekä päiväkodin merkitys maahan muuttaneille lapsiperheille olivat tärkeitä osa-alueita varhaiskasvatuksen teeman alla. Tutkimustiedon perusteella koulukiusaamista esiintyy monikulttuurisissa kouluissa, ja varsinkin välitunneilla se on yleinen ilmiö (Soilamo, 2006). Maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden on todettu helpottavan lasten sopeutumista (Haanpää, 2023). Työntekijöiden haastatteluissa esiin nousi, että päiväkoti on usein ensimmäinen viranomaistaho, jonka maahanmuuttajaperheet Suomeen tultuaan kohtaavat ja työntekijät korostivat palveluohjauksen tärkeyttä. Huomiona oli myös digitalisaation aiheuttamat haasteet, jos vanhemmilla ei ole lukutaitoa.

Työntekijöiden mukaan luottamuksen löytyminen on ensisijaisen tärkeää, jotta perheet voivat hyödyntää palveluita täysimääräisesti ja tietävät kenelle perheen asioista voi luottamuksella puhua. Vanhempien koettiin arvostavan lapsen suomen kielen oppimista, sekä varhaiskasvatuksen tarjoamaa tukea ja hoitoa. Arjen haasteiksi työntekijät nimesivät päivittäisten asioiden hoitamisen kielivaikeuksien vuoksi, aikatauluista kiinni pitämisen, sekä erot ruokailu- ja ulkoilutottumuksissa. Omiksi koulutustarpeikseen työntekijät kuvasivat kulttuurin tuntemuksen, traumataustaisen lapsen kohtaamisen sekä palveluohjauksen. Lisäksi kaivattiin valmista materiaalia vanhemmuuden tukemiseksi, sekä lasten leikin ohjaamiseen, esimerkiksi erilaisten kuvatukien muodossa.

Neuvolapalvelut

Maahanmuuttajat ovat moninainen ryhmä ja heidän terveytensä riippuu paljon sosiodemografisesta rakenteesta, iästä ja Suomessa oloajan pituudesta. Neuvolapalveluissa maahanmuuttajat on nähtävä heterogeenisena ryhmänä ja tämä tulee ottaa huomioon ohjauksessa. Työntekijöiden tulee tunnistaa omat asenteensa ja vahvistaa osaamistaan, jotta he voivat mahdollistaa hyvät palvelut maahanmuuttajataustaisille. (Castaneda ym., 2017)

Työntekijät kertovat maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä luottamuksen saamisen vievän aikaa, mutta luottamuksen rakennuttua monenlaiset tarinat ja kulttuurit rikastuttavat työskentelyä. Monilla maahanmuuttajilla on haasteena ylipäätään viranomaisiin ja järjestelmään luottaminen.

Tutkimustiedon mukaan terveydenedistämistyössä ja tavoitteissa tulisi huomioida yksilön rinnalla myös taustalla oleva yhteisö ja sen sisällä olevat arvostetut henkilöt. Palveluissa tulisi huomioida kotoutumista edistävä ote ja maahanmuuttajia tulisi informoida palveluista jo varhaisessa vaiheessa kotoutumisprosessia. Palveluiden kehittämisessä ja ammattihenkilöstön koulutuksessa tulisi huomioida kulttuuriin ja maahan muuttaneisiin liittyvä osaaminen. (Castaneda ym., 2017)

Maahanmuuttajaperheet kokivat haastatteluiden perusteella neuvolapalvelut ystävällisiksi ja kiireettömiksi. Käyntien sisällöistä ja tavoitteista oli kerrottu hyvin. Kotikäyntejä ja isien osallistamista arvostettiin. Terveydenhoitajat vaihtuivat ajoittain tiheästi ja työtavat ovat erilaisia, mutta perustiedot löytyvät järjestelmästä hyvin. Perheet toivat esiin toiveen, että neuvolaan voisi olla yhteydessä useammalla tavalla. Kielitaidon puuttuessa soittaminen koetaan hankalaksi. Perheet toivovat myös joustavaa, asiakkaiden tarpeista lähtevää toimintaa. Tietoa avun ja tuen tarjonnasta, hakemisesta ja saamisesta ei aina ole. Lastensuojelu on aiheuttanut pelkoa ja liikkeellä on ollut väärää tietoa. Perheet toivoivat myös selkeää tietoa tilanteessa, jossa neuvolasta ohjataan jatkohoitoon. Miksi jatkohoitoon ohjataan, mitä tavoitellaan ja mihin kuuluu olla yhteydessä. Ajanvaraus jatkohoitopaikkaan toivottiin toteutuvan neuvolan toimesta.

Tulkin käyttö toteutui perheiden mukaan hyvin, tulkin tarve tunnistettiin ja tulkkia käytettiin tarvittaessa. Haasteena perheet toivat esiin vaikeat termit, joita tulkki ei osaa selittää. Perheet toivoivat huomioitavan, että maahanmuuttajat voivat sairastaa eri sairauksia kuin kantaväestö. Ohjausmateriaalia toivottiin olevan saatavilla omalla kielellä, toisaalta yhteisössä myös tutut käänsivät suomenkielistä materiaalia maahanmuuttajan äidinkielelle tarvittaessa. Vanhemmat toivoivat tulevansa huomioiduksi, vaikka vastaanotolla käsiteltäisiin lapsen asioita. Erityisesti jos lapsen tilanteessa on jotain erityistä, vanhemmat kokivat tarvitsevansa paljon tukea.

Neuvolan työntekijät toivat haastattelussa esiin luottamuksen puutteen näkyvän toisinaan asiakassuhteissa. Terveydenhoitajan ohjeita ei aina noudateta ja samoja asioita joutuu toistamaan useasti. Työntekijät toivoivat yhteistyön kehittämistä eri palvelujärjestelmien välillä, esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen ollessa tarpeen. Perheiden ei koeta olevan aina vastaanottavaisia ylimääräisille palveluille, kuten perheohjaajan tai terveydenhoitajan kotikäynneille.

Työntekijät tunnistivat perheiden tarpeen saada tietoa erilaisista palveluista kuten puhe- tai toimintaterapeuttien palveluista.

Ohjausmateriaalista työntekijät kokivat tulosteina mukaan annettavat ohjelehtiset hyvinä. Materiaalin toivottiin olevan mahdollisimman selkokielistä ja myös ammattilaisille toivottiin omaa tukimateriaalia, esimerkiksi vaikeiden asioiden puheeksi ottamisen tueksi. Haastavia ohjausaiheita olivat ylipaino, kasvatukseen liittyvät asiat kuten lapsen rajojen asettaminen, tunnekasvatus ja fyysiseen kurittamiseen puuttuminen. Täiden hoito ja suun terveyden haasteet nousivat myös esiin neuvolan työntekijöiden haastatteluissa.

Suun terveydenhoito

Tutkimustiedon mukaan turvapaikanhakijoista noin joka kymmenes ei ollut koskaan käynyt hammaslääkärissä, vaikkakin lähtömaakohtaisia eroja oli havaittavissa (Raittio ym., 2019). Huoltajan tiedot suun terveydestä vaikuttivat terveyskäyttäytymiseen ja lisäsivät riskiä lapsen maitohampaiston laajamittaiseen reikiintymiseen (Finnegan ym., 2016). Lisäksi huoltajan matalalla koulutustasolla oli yhteys lapsen hampaiden reikiintymiseen (Lam ym., 2022). Nuorimmat nukutushammashoidoissa käyneistä olivat usein maahanmuuttajia (Savanheimo ym., 2012).

Maahanmuuttajaperheet kertoivat haastatteluissa lähtömaiden hammashoidon eroista. Kaupungeissa hampaita hoidettiin hammasharjan ja -tahnan kanssa, mutta maaseuduilla ei välttämättä tunnettu hammasharjaa, tai käytössä saattoi olla Meshwak. Köyhimmissä paikoissa ei hammashoidon palveluita ollut saatavilla ollenkaan. Perheiden mukaan hammaslääkäriin hakeudutaan usein vasta, kun hampaissa on särkyä. Joissain paikoissa hammashoidossa käydään kuuden kuukauden välein.

Suomalaisesta hammashoidosta perheillä oli hyviä kokemuksia. Hammashoidosta oli saatu uutta oppia hampaiden harjauksesta, sekä vanhemman vastuusta harjata ja huolehtia lapsen hampaiden hoidosta. Myös ravitsemusohjausta oli annettu ja perheen ruokailutottumukset olivat muuttuneet terveellisemmäksi. Henkilökunnan koettiin kohtaavan lapset hammashoidossa ammattimaisesti ja lapsen hammashoitopelko oli lievittynyt. Perheet kokivat hyvänä, että kotiin lähetettiin kutsukirje hammashoitoon, sillä aina ei tiedetty mistä ajan voisi varata.

Suun terveydenhuollon työntekijät kertoivat maahanmuuttajaperheillä olevan suuri tiedontarve ja heidän ottavan vastaan ohjausta pääsääntöisesti hyvin. Usein pelkkä tiedon lisääminen on auttanut perheitä muuttamaan ravitsemustottumuksiaan terveellisemmiksi. Työntekijät kuvasivat kulttuurisensitiivisestä työotteesta ja selkosuomen osaamisesta olevan apua perheiden kanssa työskentelyssä. Tulkin kanssa työskennellessä tarvitaan pidempi vastaanottoaika, joka olisi hyvä ottaa huomioon ajanvarauksissa. Erilaisia aikakäsityksiä oli työntekijöiden mukaan helpompi ymmärtää, jos oli pitkä kokemus maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelystä. Myöhästyminen hankaloittaa työn tekemistä, mutta ovelta käännyttämistä ei nähty hyväksi tavaksi myöhästymistilanteen sattuessa.

Sosiaalipalvelut

Tutkimustiedon mukaan tulkkauksen laatu on erityisen tärkeää maahanmuuttajien ollessa sosiaalipalveluiden asiakkaina. Palvelut on suunniteltu suomalaisten perheiden tarpeisiin ja ulkomaalaistaustaisten kulttuurin ja kielellisen erityisyyden näkökulmia ei ole otettu huomioon. (Periainen, 2018) Pakolais- ja turvapaikkataustaisten asiakasperheiden lisääntyvä määrä asettaa uudenlaisia vaatimuksia osaamiselle ja asiantuntijuudelle. Tutkimustiedon perusteella lisäkouluttautumisen tarvetta on. (Pajulahti, 2022)

Tutkimustiedon mukaan perhetyöntekijöiden integroiminen matalan kynnyksen palveluihin, kuten päiväkodin ja neuvolan yhteyteen olisi maahanmuuttajatyössä toivottavaa. Avohuollon pehmeämpien toimenpiteiden tukeminen lisäresurssein voisi estää järeämpien toimenpiteiden tarpeen. (Heikkilä-Daskapoulos, 2008)

Maahanmuuttajaperheet kertoivat haastatteluissa hyvistä kokemuksista sosiaalipalveluista, mutta myös lastensuojeluun liittyvästä pelosta, johon liittyy pelko lasten pois ottamisesta. Työntekijät kokevat maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyn vaativan enemmän aikaa luottamuksen rakentamiseksi. Asiakkailla on ollut vääriä mielikuvia ja pelko on estänyt jopa palveluihin hakeutumisen. Sosiaalipalveluiden työntekijät kaipaavat lisää yhteistyötä neuvolan kanssa ja koulutusta eri kulttuureista. Työntekijät pitivät tärkeänä tietämystä erilaisista kulttuureista, oikeanlaisen tiedon tarjoamista maahanmuuttajien omalla kielellä ja lapsen näkyväksi tekemistä, sekä vanhempien ohjausta lapsen oikeuksista.

Ravitsemus

Maahanmuuttajaperheiden ruokatottumukset vaihtelevat. Uskonnollisista ja eettisistä syistä vältettiin usein lihaa, kalaa, maitotuotteita ja kananmunaa. Miesten ja naisten välillä ruokarajoituksissa ei ollut eroja, ei myöskään eri ikäisten maahanmuuttajien välillä. Lähi-Idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleissa maahanmuuttajaryhmissä ruokien välttäminen eettisistä ja uskonnollisista syistä oli yleisempää. Neuvoloissa tulisi selvittää perheissä vältettävät ruoka-aineet ja varmistaa tarvittaessa esimerkiksi raudan ja D-vitamiinin saanti korvaavilla valmisteilla. (Kuusipalo ym., 2019)

Maahanmuuttajaperheet kertoivat haastatteluissa kotona tehtävien ruokien olevan mausteisempia kuin suomalaiset ruoat, sillä käytössä saattoi olla jopa 15 erilaista maustetta. Suomalaiset kasvikset koettiin vieraammiksi, mutta hedelmiä oli helpompi valita. Koulu- ja päiväkotiruoat maistuivat lapsille huonosti. Välipaloja lapset söivät paremmin. Suomeen tulon jälkeen ruokavalio on muuttunut sokerisemmaksi, koska lähtömaassa sokerituotteita ei ollut niin paljon saatavilla.

Työntekijät toivat esiin, että perheillä ei aina ollut ymmärrystä mitä ruoat sisältävät, esimerkiksi mitkä ruoat sisältävät sokeria. Maahanmuuttajalapsilla esiintyy jonkin verran ylipainoisuutta ja ohjaus koettiin haastavaksi, jos perheet eivät ymmärtäneet mitkä ruoat sisältävät runsaasti energiaa.

Lähteet

Castaneda, A.E., Kuusio, H., Skogberg, N., Tuomisto, K., Kytö, S., Salmivuori, E., Jokela, S., Mäki-Opas, J., Laatikainen, T. & Koponen, P. (2017). Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön terveyden edistämiseen liittyy erityiskysymyksiä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 133(10), 993–1001. https://www.duodecimlehti.fi/duo13737

Heikkilä-Daskalopoulos, S. (2008). Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä: asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun keskusliitto. ISBN 978-951-9424-56-9

Finnegan, D. A., Rainchuso, L., Jenkins, S., Kierce, E., & Rothman, A. (2016). Immigrant Caregivers of Young Children: Oral Health Beliefs, Attitudes, and Early Childhood Caries Knowledge. Journal of Community Health, 41(2), 250–257. https://doi.org/10.1007/s10900-015-0090-5

Haanpää, M. (2023). Kolminäkökulmainen tutkimus maahanmuuttajataustaisesta varhaiskasvatushenkilöstöstä suomalaisessa päiväkodissa. Turun yliopiston julkaisuja. Väitöskirja. Turun yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9170-9

Kuusipalo, H., Skogberg, N. & Koponen, P. (2019). Ruokatottumukset. Teoksessa Skogberg, N., Mustonen, K-L., Koponen, P., Tiittala, P., Lilja, E., Ahmed Haji Omar, A., Snellman, O. & Castaneda, AE. Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi: tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 12/2019, 225–232. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-351-9

Lam, P. P. Y., Zhou, N., Wong, H. M., & Yiu, C. K. Y. (2022). Oral Health Status of Children and Adolescents Living with HIV Undergoing Antiretroviral Therapy: A Systematic Review and Meta-Analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(19), 12864. https://doi.org/10.3390/ijerph191912864

Pajulahti, M. (2022). Maahanmuuttajaperheet lapsiperhepalveluissa: lisääntyneen monikulttuurisuuden vaikutukset työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin. Pro gradu tutkielma. Sosiaalityö. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/81341

Periainen, T. (2018). Maahanmuuttajien kokemukset lastensuojelun avohuollon palveluista vanhempien kertomana. Pro gradu tutkielma. Sosiaalityö. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201805311863

Raittio E., AlRamadhani R., Metsäniitty M. &
Suominen L. (2019). Suunterveys. Raportissa: Skogberg N. ym. (toim). Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 12/2019: 233–241. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-351-9

Savanheimo, N., Sundberg, S. A., Virtanen, J. I., & Vehkalahti, M. M. (2012). Dental care and treatments provided under general anaesthesia in the Helsinki Public Dental Service. BMC Oral Health, 12(1), 45–45. https://doi.org/10.1186/1472-6831-12-45

Smids, S. (2018). Maahanmuuttajavanhempien kokemuksista yhteistyöstä helsinkiläisten päiväkotien kanssa. Pro gradu tutkielma. Varhaiskasvatus. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Soilamo, A. (2006). Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa. Turun yliopiston julkaisuja. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Turtiainen, K. & Hiitola, J. (2015). Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille: Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 68/2015 . http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-062-6

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540